

*До разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 08.051.176
Дніпровського національного
університету імені
Олеся Гончара*

ВІДГУК

офіційного опонента **Блінової Ганни Олександрівни**, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» Міністерства освіти і науки України на дисертацію **Єгорова Антона Євгеновича на тему «Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України»**, представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи Єгорова А. Є. зумовлена сучасними трансформаційними процесами у правовій системі України, пов'язаними з поглибленням євроінтеграційних процесів, реформуванням судової влади та підвищенням ролі судової практики у механізмі правового регулювання. Традиційно українська правова система належить до романо-германської правової сім'ї, для якої визначальними є кодифікованість законодавства, формальна визначеність норм права та пріоритет нормативно-правового акта. Водночас розвиток правових позицій Верховного Суду, забезпечення єдності судової практики, а також імплементація стандартів Європейського суду з прав людини об'єктивно актуалізують питання посилення прецедентного елементу в національному правопорядку. Зростання значення судових рішень як орієнтира для правозастосування, формування механізмів обов'язковості врахування висновків щодо застосування норм права, а також активне використання доктрини верховенства права свідчать про певну інтеграцію окремих ознак англосаксонської правової традиції в українську модель. Це зумовлює необхідність наукового осмислення меж і форм такого впливу, визначення співвідношення нормативного та прецедентного компонентів у судовій діяльності, а також оцінки їх відповідності принципам законності, правової визначеності та передбачуваності судової практики. У контексті гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та удосконалення механізмів забезпечення єдності правозастосування дослідження співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей має не лише теоретико-методологічне, а й вагоме практичне значення. Отже, обрана тема є своєчасною, науково обґрунтованою та відповідає актуальним потребам розвитку української юридичної науки і судової практики.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження Єгорова А. Є. виконано в межах актуальних напрямів розвитку юридичної науки, пов'язаних із реформуванням системи правосуддя, удосконаленням адміністративної юстиції, забезпеченням верховенства права та адаптацією національного правопорядку до європейських правових стандартів.

У роботі належним чином відображено зв'язок теми дослідження зі стратегічними напрямами державної правової політики, зокрема щодо розвитку системи правосуддя, забезпечення прав людини, удосконалення адміністративного судочинства та імплементації практики Європейського суду з прав людини. Окремого значення набуває відповідність проблематики дослідження сучасним завданням європейської інтеграції України та розвитку механізмів ефективного судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

Дисертацію виконано відповідно до наукової теми «Виявлення особливостей та вдосконалення нормативних парадигм у сфері регулювання цивільно-правових відносин та господарської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0122U001411), що реалізовувалася у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Таким чином, обрана проблематика узгоджується із сучасними напрямами розвитку юридичної науки та державної правової політики, а виконання дисертації в межах відповідної наукової тематики підтверджує її системний характер та зв'язок із науково-дослідною діяльністю закладу вищої освіти.

Мета, завдання, об'єкт, предмет та методологічна основа дослідження.

Мета дисертаційного дослідження сформульована відповідно до заявленої тематики та полягає у комплексному теоретико-методологічному аналізі співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України, визначенні особливостей їх впливу на розвиток національної судової практики, адміністративної юстиції та правозастосування в умовах євроінтеграції, судової реформи і правового режиму воєнного стану.

Для реалізації визначеної мети здобувачем поставлено комплекс взаємопов'язаних завдань, які охоплюють теоретичний, історико-правовий, порівняльний та прикладний рівні дослідження. Послідовність їх постановки є логічною: від аналізу стану наукової розробленості проблематики та уточнення понятійно-категоріального апарату до дослідження сучасної адміністративно-судової практики, впливу правових позицій Верховного Суду і практики Європейського суду з прав людини, а також визначення перспектив подальшої адаптації національного правозастосування до міжнародних та європейських

стандартів. Такий підхід забезпечує внутрішню цілісність дослідження та узгодженість його структурних елементів.

Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що виникають у процесі формування та розвитку адміністративно-судової практики України під впливом романо-германської та англосаксонської правових сімей. Предмет дослідження конкретизує межі об'єкта та охоплює теоретико-методологічні й практичні аспекти співвідношення зазначених правових сімей, включаючи вплив судового прецеденту, практики ЄСПЛ, правових позицій Верховного Суду та процесів адаптації національного правозастосування до європейських правових стандартів. Об'єкт і предмет дослідження є взаємопов'язаними, відповідають його меті та змісту і належним чином окреслюють межі наукового пошуку.

Методологічна основа роботи відповідає комплексному характеру обраної проблематики. Автором використано діалектичний, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, логіко-семантичний, герменевтичний та прогностичний методи. Їх застосування дозволило дослідити генезу відповідних правових сімей, зіставити особливості їх впливу на судову практику, проаналізувати нормативний і правозастосовний матеріал, уточнити основні категорії дослідження та визначити перспективи розвитку адміністративного судочинства. Важливо, що в дисертації не лише наведено перелік використаних методів, а й конкретизовано їх функціональне призначення щодо відповідних частин роботи.

У цілому постановка мети та завдань, визначення об'єкта і предмета, а також обрана методологія свідчать про належний рівень організації наукового дослідження та забезпечують послідовне розкриття заявленої проблематики.

Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження А. Є. Єгорова не обмежується формулюваннями, наведеними у вступі на с. 29-30, а послідовно обґрунтовується змістом основних розділів роботи та знаходить завершене відображення у загальних висновках.

Одним із концептуальних результатів дослідження є положення про поступове формування в Україні змішаної моделі адміністративного правозастосування, у межах якої нормативістська основа романо-германської правової сім'ї поєднується з окремими механізмами, функціонально близькими до прецедентних. Відповідне положення заявлено автором на с. 29 дисертації, однак його теоретичне підґрунтя формується вже у підрозділі 1.2, де адміністративно-судова практика розглядається як комплексне правове явище, що охоплює не лише результати вирішення публічно-правових спорів, а й сформовані судами правові позиції, підходи до тлумачення норм та стандарти правозастосування (с. 55-56). Подальшого розвитку ця ідея набуває у другому та третьому розділах, а у загальних висновках на с. 243-244 автор констатує поступове формування змішаної моделі правозастосування як закономірний результат трансформації сучасної адміністративно-судової практики України.

Логічним продовженням цієї концепції є висновок про необхідність забезпечення балансу між зростанням ролі судової практики та принципом правової визначеності. На с. 29 автор пов'язує можливі ризики з нестабільністю правових позицій Верховного Суду та відступом від раніше сформованих підходів. У підрозділі 3.2 відповідна проблема розглядається вже на конкретному правозастосовному матеріалі. Зокрема, аналізуються юрисдикційні спори, випадки зміни правових позицій Великої Палати Верховного Суду та їх вплив на передбачуваність судового розгляду (с. 192-195). На с. 210 наведено дані щодо випадків відступу Великої Палати Верховного Суду від раніше сформованих правових позицій, що надає авторським висновкам додаткового емпіричного підґрунтя.

На цій основі автором запропоновано власний підхід до формування адміністративно-судової практики Верховного Суду, сутність якого полягає у поєднанні можливості розвитку судового тлумачення з вимогами стабільності, передбачуваності та нормативної визначеності. Практичний розвиток цієї ідеї простежується у підрозділі 3.2, зокрема у пропозиціях щодо вдосконалення ролі Великої Палати Верховного Суду у формуванні правових висновків і забезпеченні єдності практики (с. 210-213).

Окремим положенням наукової новизни є обґрунтування доцільності використання механізму *prospective overruling* як способу забезпечення правової визначеності при зміні усталених правових позицій Верховного Суду (с. 30). Його теоретичне значення полягає у спрямованості на мінімізацію негативних наслідків зміни судового підходу для учасників правовідносин та пошуку балансу між динамічністю судової практики і необхідністю збереження її передбачуваності. Змістовною основою цієї пропозиції є проведений у третьому розділі аналіз проблем відступу від попередніх правових позицій та забезпечення стабільності судової практики.

Самостійне значення має удосконалення автором теоретичних підходів до визначення поняття «адміністративно-судова практика». Відповідна категорія ґрунтовно розробляється у підрозділі 1.2 на с. 52-84, де визначаються її зміст, функціональні характеристики, суб'єкти формування та місце у механізмі правозастосування. На с. 55-56 автор пов'язує адміністративно-судову практику із формуванням правових позицій, стандартів тлумачення та забезпеченням єдності вирішення аналогічних публічно-правових спорів.

Удосконалено також підходи до розуміння ролі правових позицій Верховного Суду та практики Європейського суду з прав людини у сучасному правозастосуванні. Відповідна проблематика послідовно розглядається у підрозділі 2.2 та у третьому розділі дисертації. Зокрема, автор аналізує особливості співвідношення практики ЄСПЛ і Верховного Суду, механізми їх впливу на національне правозастосування, а також роль Великої Палати Верховного Суду у забезпеченні єдності судової практики та формуванні юрисдикційних критеріїв.

Таким чином, положення наукової новизни мають внутрішньо пов'язаний характер. Спочатку автор формує теоретичне уявлення про адміністративно-судову практику, далі встановлює особливості взаємодії різних правових традицій у національному правозастосуванні, після чого виявляє проблеми, що супроводжують посилення ролі судової практики, та пропонує відповідні механізми їх вирішення. Така логіка дозволяє оцінити заявлену наукову новизну не як сукупність окремих положень, а як цілісну авторську концепцію розвитку адміністративно-судової практики України.

Практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення дисертаційного дослідження А. Є. Єгорова визначається можливістю використання сформульованих у роботі положень, висновків і рекомендацій у науковій, правотворчій, правозастосовній та освітній діяльності. Основні напрями використання результатів дослідження визначені автором на с. 31-32 дисертації.

Насамперед практичну цінність мають положення, спрямовані на забезпечення єдності та передбачуваності судової практики. Висновки автора щодо стабільності правових позицій Верховного Суду, обґрунтованості відступу від раніше сформованих підходів та необхідності дотримання принципу правової визначеності можуть бути використані під час подальшого вдосконалення механізмів формування судової практики. Практична спрямованість цих положень підсилюється проведенням у третьому розділі аналізом діяльності Великої Палати Верховного Суду, проблем юрисдикційного розмежування та зміни правових позицій.

Значення для правотворчої діяльності мають сформульовані у дисертації підходи до співвідношення нормативного регулювання і судового тлумачення, забезпечення єдності правозастосування та реалізації принципу правової визначеності. Сам автор передбачає можливість використання одержаних результатів при вдосконаленні процесуального законодавства та механізмів імплементації практики Європейського суду з прав людини.

Для правозастосовної діяльності практичний інтерес становлять результати дослідження правових позицій Верховного Суду, практики ЄСПЛ та механізмів забезпечення послідовності адміністративно-судової практики. Їх значення особливо проявляється при вирішенні категорій справ, у яких існує необхідність узгодження нормативного припису з усталеними судовими підходами, принципами верховенства права та правової визначеності.

Одержані результати можуть бути використані й у науково-дослідній роботі для подальшого вивчення трансформації національної правової системи, розвитку адміністративної юстиції та співвідношення нормативного і судового компонентів правового регулювання. Реальність такого напрямку використання підтверджується зазначеним у дисертації актом впровадження результатів дослідження у наукову діяльність Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 8 вересня 2025 року.

Обґрунтованою є також можливість використання матеріалів дисертації в освітньому процесі. Теоретичні положення щодо правових сімей, судового прецеденту, адміністративно-судової практики, правових позицій Верховного Суду та практики ЄСПЛ можуть бути використані під час викладання дисциплін теоретико-правового, адміністративно-правового та процесуального спрямування, а також при підготовці навчальної і методичної літератури.

Таким чином, практичне значення дисертації має комплексний характер і безпосередньо пов'язане з її основними науковими результатами. Запропоновані положення не обмежуються теоретичним осмисленням процесів трансформації адміністративно-судової практики, а створюють основу для подальшого вдосконалення правозастосовних підходів, розвитку судової практики та використання результатів дослідження у науковій і освітній діяльності.

Загальна характеристика структури та змісту дисертації.

Структура дисертації А. Є. Єгорова відповідає меті та завданням дослідження і забезпечує послідовне розкриття обраної проблематики. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок.

У першому розділі на с. 35-100 сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Автор аналізує стан наукової розробленості проблеми, уточнює категорії «правова система», «правова сім'я», «судова практика» та «адміністративно-судова практика», визначає методологічні засади подальшого дослідження. Особливе значення має розроблення поняття адміністративно-судової практики як комплексного правового явища, що охоплює результати діяльності адміністративних судів, сформовані правові позиції та стандарти правозастосування.

Другий розділ, с. 101-168, має історико-порівняльне та теоретико-правове спрямування. У ньому досліджено особливості формування судової практики в англосаксонській і романо-германській правових сім'ях, місце судового прецеденту, розвиток адміністративної юстиції, а також сучасний стан адміністративно-судової практики України. Логічним результатом цього етапу дослідження стало виявлення поєднання в національному правозастосуванні континентальної нормативної основи з окремими механізмами, властивими англосаксонській правовій традиції.

Третій розділ, с. 169-240, має проблемно-прикладний характер. Основну увагу приділено впливу різних правових традицій на адміністративне судочинство, діяльності Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, стабільності правових позицій, правовій визначеності, практиці ЄСПЛ, юрисдикційним питанням та перспективам адаптації адміністративно-судової практики України до міжнародних і європейських стандартів. Саме в цьому розділі значна частина теоретичних положень роботи отримує практичну конкретизацію.

Загальні висновки на с. 241-249 систематизують результати проведеного дослідження, відповідають поставленим завданням та відображають основні положення авторської концепції.

Отже, побудова дисертації характеризується внутрішньою послідовністю: від формування понятійного і методологічного підґрунтя через порівняльно-правовий аналіз до встановлення проблем сучасного правозастосування та вироблення пропозицій щодо його подальшого розвитку.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації А. Є. Єгорова, є належним чином обґрунтованими та внутрішньо узгодженими. Їх аргументація спирається на комплексне використання теоретико-правового, порівняльно-правового, історико-правового та формально-юридичного підходів, а також на аналіз нормативного матеріалу і судової практики.

Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням значного масиву наукових джерел, положень національного законодавства, правових позицій Верховного Суду, практики Великої Палати Верховного Суду та Європейського суду з прав людини. Особливо важливим є те, що теоретичні висновки автора у другому і третьому розділах співвідносяться з конкретними прикладами правозастосування, зокрема щодо юрисдикційних спорів, зміни правових позицій та забезпечення принципу правової визначеності.

Обґрунтованість положень дисертації посилюється логікою її структури. Сформований у першому розділі понятійний і методологічний апарат використовується для подальшого порівняльного аналізу правових сімей у другому розділі та для дослідження проблем сучасної адміністративно-судової практики у третьому. Висновки до розділів та загальні висновки кореспондують із поставленими завданнями і відображають результати відповідних етапів дослідження.

Позитивної оцінки заслуговує і те, що автор не обмежується констатацією посилення ролі судової практики, а аналізує можливі ризики цього процесу, зокрема нестабільність правових позицій, проблеми відступу від усталених підходів та їх вплив на правову визначеність. Такий підхід надає дослідженню не лише описового, а й аналітичного характеру.

У цілому використана джерельна, нормативна та правозастосовна база, обрана методологія і послідовність викладення матеріалу дають достатні підстави вважати основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації обґрунтованими і достовірними.

Повнота викладення основних результатів дисертації у наукових публікаціях та апробація результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження А. Є. Єгорова належним чином відображені у наукових публікаціях здобувача та пройшли апробацію на науково-практичних заходах. За темою дисертації

опубліковано три наукові статті, присвячені проблематиці застосування практики Європейського суду з прав людини, судової практики як джерела права та використання права справедливості у справах, пов'язаних із тимчасово окупованими територіями України.

Результати дослідження також представлені у шести матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, у яких висвітлено окремі аспекти касаційних фільтрів, юрисдикційних спорів, правових доктрин, нормативного регулювання судової практики, аналогії права та взаємодії елементів різних правових систем. Тематика цих праць безпосередньо кореспондує зі структурою та основними напрямками дисертаційного дослідження.

Важливим є те, що наукові результати, відображені у дисертації та публікаціях, отримані здобувачем особисто. У дисертації окремо зазначено самотійність формування основних наукових положень, висновків і рекомендацій.

Таким чином, тематика, зміст і спрямованість опублікованих праць та апробаційних матеріалів відповідають предмету дисертаційного дослідження і належним чином відображають його основні наукові результати.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою А. Є. Єгорова підстав для висновку про порушення принципів академічної доброчесності не встановлено.

У дисертації належним чином відмежовано авторські положення від наукових підходів, нормативних матеріалів і судової практики, використаних під час дослідження. На титульній сторінці здобувач засвідчує самотійність виконання роботи та належне оформлення використаних запозичень, а у вступі окремо розкрито особистий внесок автора у формування наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові праці за темою дисертації виконані здобувачем одноосібно, що дозволяє чітко ідентифікувати його особистий внесок у розроблення досліджуваної проблематики.

Отже, дисертаційна робота має самотійний характер, а використання наукових джерел, нормативно-правових актів та матеріалів судової практики відповідає загальним вимогам академічної доброчесності.

Дискусійні положення, зауваження та побажання.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А. Є. Єгорова, слід звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер та можуть стати предметом подальшого наукового осмислення.

1. У підрозділі 2.1 дисертант здійснює історико-правовий та порівняльний аналіз формування судової практики англосаксонської і романо-германської правових сімей, а надалі використовує одержані результати для характеристики української моделі правозастосування. Водночас

порівняльна складова роботи могла б бути посилена більш виразним зіставленням адміністративної юстиції окремих держав, що репрезентують відповідні правові традиції. Зокрема, порівняння механізмів формування та дії судових правових позицій у конкретних національних правопорядках дозволило б точніше визначити, які саме елементи зарубіжного досвіду є релевантними для України. Такий підхід поглибив би прикладний потенціал використаного автором порівняльно-правового методу.

2. Однією з умов, у контексті яких автор досліджує трансформацію адміністративно-судової практики, визначено правовий режим воєнного стану. Цей аспект простежується у меті, завданнях та висновках дисертації, де справедливо наголошено на зростанні ролі адміністративних судів у забезпеченні судового контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень і захисті прав людини. Разом із тим змістовна цінність цього положення була б ще вищою за умови систематизації конкретних категорій публічно-правових спорів, поява або трансформація яких безпосередньо пов'язана з воєнним станом, та аналізу того, чи вплинули ці категорії справ на механізми формування судової практики.
3. Дискусійного характеру набувають окремі авторські пропозиції щодо ролі Великої Палати Верховного Суду у забезпеченні єдності судової практики. У підрозділі 3.2 автор обґрунтовує необхідність зміни окремих аспектів механізму формування правових висновків Великою Палатою, зокрема залежно від характеру здійснюваної нею процесуальної функції. Зважаючи на інституційне значення Великої Палати у системі Верховного Суду, такі пропозиції могли б бути додатково обґрунтовані через співвідношення запропонованої моделі з принципом єдності судової практики, чинним процесуальним механізмом передачі справ на розгляд Великої Палати та можливими наслідками для стабільності правових позицій.
4. У роботі позитивний потенціал судової практики та правових доктрин розглядається як один із напрямів подальшого розвитку адміністративного судочинства. У висновках автор наголошує на необхідності поєднання нормативно-правового регулювання з використанням судової практики і правових доктрин при одночасному забезпеченні балансу законності, справедливості та правової визначеності. На нашу думку, це положення могло б бути розвинене шляхом чіткішого визначення меж використання правової доктрини у правозастосуванні, зокрема критеріїв, за яких звернення суду до доктринальних конструкцій є допустимим і не перетворюється на підміну нормативного регулювання судовою правотворчістю.

Наведені положення мають дискусійний і рекомендаційний характер, не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та не ставлять під сумнів обґрунтованість її основних наукових результатів.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Єгорова Антона Євгеновича** на тему **«Співвідношення англосаксонської та романо-германської правових сімей в адміністративно-судовій практиці України»** відповідає вимогам, встановленим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії...» та Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, затверджені постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261. Здобувач **Єгоров Антон Євгенович** заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Наукова зрілість автора підтверджується здатністю до самостійного аналізу складних правових явищ, формулювання оригінальних висновків і практично орієнтованих пропозицій, які мають значення як для розвитку юридичної науки (зокрема, адміністративного права та процесу, виконавчого провадження), так і для підвищення ефективності реалізації правосуддя та забезпечення правопорядку в державі.

Дисертація **Єгорова Антона Євгеновича** є завершеним дослідженням, результати якого становлять вагомий внесок у науку та мають практичну цінність для вдосконалення адміністративно-судової практики України, забезпечення єдності правозастосування та розвитку національної правової системи в умовах європейської інтеграції та пов'язаних із цим суспільних викликів. Робота повністю відповідає встановленим критеріям і вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії та гідна бути представлена до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ганна БЛІНОВА

